

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ในบทนี้จะเสนอ ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
วิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหลัก จังหวัดภูเก็ต" เพื่อเป็น
แนวทางในการนำไปประยุกต์เปรียบเทียบกับการศึกษาต่อไป ซึ่งแบ่งประเด็นในการค้นคว้า
ออกเป็น 7 ประเด็นหลัก ได้แก่

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับเมืองและรูปแบบของเมือง
- 2.3 ประเภทของเมืองท่องเที่ยว
- 2.4 แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ในเมือง
- 2.5 จุดประสงค์ของการท่องเที่ยว
- 2.6 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว
- 2.7 ปัญหาอุปสรรคในการท่องเที่ยว

รายละเอียดในแต่ละประเด็นจะนำเสนอต่อไปเป็นประเด็นการศึกษา ดังนี้

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยว

Siener (1980) กล่าวถึงการศึกษาเพื่อวางแผนการใช้ที่ดินนั้น ส่วนหนึ่งจะ
ต้องทำความเข้าใจคือ ลักษณะของเมือง (Character of Urban) นั่นคือจะต้อง
ศึกษาลักษณะสภาพปัจจุบันของเมือง (Existing) ให้ละเอียด โดยความรู้ที่จะต้องค้นคว้า
ศึกษาและวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งชัดเจนก็คือ "การกำเนิดของชุมชน" ความเจริญเติบโตว่า
เจริญเติบโตอย่างไรและทำไมถึงเจริญรุ่งเรือง (Began, Grew and Prospered) ซึ่ง

ความรู้เกี่ยวกับลักษณะเหล่านี้จะทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบัน อันหมายถึงสภาพลักษณะของเมือง และสามารถคาดการณ์ไปถึงอนาคตได้ โดยที่ Character ของเมืองสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นการศึกษา Character ของเมืองตั้งแต่กำเนิดจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งศึกษาสภาพปัจจุบันประกอบการคาดการณ์ถึง character ของเมืองในอนาคต เพราะแผนการใช้ที่ดินที่ดีและมีความเป็นไปได้มากที่สุดจะต้องสอดคล้องกับ Character ของเมืองนั้น ๆ

Colony (1976) กล่าวถึงนโยบายการใช้ที่ดินว่า เป็นการกำหนดแนวทางและรูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับอนาคต โดยคำนึงถึง

1. รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลมาจากอดีตในเรื่องของที่ตั้งกิจกรรม (Activities) ตลอดจน ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของกิจกรรมเหล่านั้น (Unkage) ปัจจัยเหล่านี้จะบอกให้ทราบถึงแนวโน้มทิศทางการขยายตัว และรูปแบบการใช้ที่ดินในอนาคต (Direction of Urban Growth and Landuse Pattern)

2. แนวโน้มการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของประชากรเมือง ในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการคาดประมาณการใช้ที่ดินของเมืองในอนาคต

3. ลักษณะรูปแบบของเมืองในอนาคต ซึ่งขึ้นอยู่กับ

3.1 วัตถุประสงค์ของการวางแผน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาต่าง ๆ ได้แก่ แผนพัฒนาระดับชาติ ระดับภาค ระดับจังหวัด และแผนพัฒนาชนบทที่อยู่โดยรอบ

3.2 ข้อจำกัด (Constraints) ต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการขยายตัวของเมืองและมีผลต่อรูปแบบและโครงสร้างของเมืองในอนาคต (Structure and Form)

3.3 ระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ ซึ่งนักผังเมืองจะต้องเป็นผู้กำหนดให้พิจารณาความสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ทางด้านงบประมาณพัฒนาเมืองของท้องถิ่น

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับเมืองและรูปแบบของเมือง

การทำความรู้จักกับอดีตของสิ่งใด ๆ จะทำให้เข้าใจสภาพปัจจุบัน และช่วยในการคาดการณ์อนาคตได้ มีนักวิชาการกล่าวว่า "เมือง" เป็นเสมือนสิ่งมีชีวิต มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในกรณีที่จะรู้จักและเข้าใจสภาพของเมืองปัจจุบัน ควรที่จะศึกษาค้นคว้าถึงอดีตของเมืองโดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐานครั้งแรก เพราะแต่ละเมืองจะมีปัจจัยที่ก่อเกิดการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจจะเรียกว่ามีความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมและกระบวนการที่เป็นแรงดันให้เกิดรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่ที่เรียกว่า "เมือง" ขึ้นมา

"เมือง" (Urban) อาจใช้คำจำกัดความแตกต่างกันไปได้ต่างกัน โดยถ้ามองในด้านประวัติศาสตร์ ก็จะเป็นการมุ่งความสำคัญถึงความเป็นมาของเมืองในอดีตถ้าเป็นการมองด้านการบริหาร จะมุ่งความสำคัญ ในการแบ่งเขตการปกครองควบคุมตามกฎหมาย หรือถ้าเป็นทัศนะของนักมนุษยวิทยาและนักภูมิศาสตร์ จะมองเห็นเมืองในด้านที่เป็นชุมชนของมนุษย์เป็นการพัฒนาที่ดิน และครอบครัวเพื่อการอยู่อาศัยสำหรับประเทศไทยนั้น คำว่า "เมือง" มีความหมายกว้างขวางมาก เช่น เมืองไทย หมายถึง บริเวณรวมทั้งประเทศ หรืออาจมีความหมายแคบลงมาในขนาดจังหวัดก็ได้ เช่น เรียกว่า เมืองศรีเมืองภูเก็ท เป็นต้น หรือบางทีก็หมายถึงเฉพาะชุมชน ที่อยู่ในเขตที่เป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดก็มี สำหรับคำว่าเมือง ที่ใช้ประกอบคำว่า "เทศบาล" เป็นเทศบาลเมือง ในพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 มีความละเอียดไปถึงเฉพาะบริเวณชุมชนในเขตเทศบาลที่เป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดหรือชุมชนตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป และอยู่กันอย่างหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร

Murphy & Hauser ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเป็นเมือง (Urbanization) ของแต่ละชุมชนว่า ประชากรที่อยู่ในเมืองต้องประกอบกิจกรรม ที่ไม่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 และเปอร์เซ็นต์ของเมืองจะสูงขึ้น ถ้าขนาดของเมืองใหญ่ขึ้น ลักษณะความเป็นเมืองจะมีความสัมพันธ์กันในทางลบกับความหนาแน่นของเกษตรกรรม ส่วน Herlich ให้เหตุผลว่าเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตทางเกษตรกรรมจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการค้า เป็นเหตุผลให้ประชาชนส่วนหนึ่งว่างจากการเกษตรกรรมสามารถประกอบอาชีพเฉพาะอย่างได้ ทำให้ประชากรสามารถจับกลุ่มอยู่รวมกันได้ (Herlich, 1970 : 37)

ส่วนการใช้ที่ดินภายในพื้นที่เขตเมือง (Urban area) จะมีการใช้ประโยชน์ไปในหลายลักษณะแตกต่างกันตามคว่ำจําเป็น และความเข้มข้นในการใช้ที่ดินก็แตกต่างกันไป โดยทั่วไปพื้นที่เขตเมืองจะมีขนาดเล็กกว่าพื้นที่ชนบท (Rural Area) ประชากรเมืองจึงพยายามใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ การใช้ที่ดินภายในเมืองจึงมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สืบเนื่องจากการเกิดชานเมือง (Suburb) ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการปรับปรุงการใช้ที่ดินภายในเมือง รวมทั้งการขยายปรับปรุงเส้นทางคมนาคมภายในเมือง เมื่ออำนวยความสะดวกต่อการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ซึ่งหน้าที่เหล่านี้จะขยายตัวและหดตัวอยู่ตลอดเวลา เช่น การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยเป็นอาคารพาณิชย์หรือการเกิดสวนสาธารณะขึ้นมาใหม่ ๆ เป็นต้น ดังนั้นการใช้ที่ดินภายในเมืองจึงหมายถึงที่ดินที่ใช้ไปในลักษณะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมือง รวมถึงแหล่งน้ำภายในเมืองด้วย มาระยะหลังก็หมายรวมเอาลักษณะพื้นที่ที่สร้างขึ้นไปในระดับสูงด้วย แต่อย่างไรก็ยังคงคำนึงถึงพื้นที่ระดับแนวอนมากกว่าแนวตั้ง (ฉัตรชัย พงษ์ประยูร : 2525)

Chapin (1965) ได้สรุปถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้ที่ดินของเมืองว่า ประกอบด้วยปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนพฤติกรรมของเจ้าของที่ดินเอง จะมีผลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินภายในเมืองหนึ่ง ๆ

โดยปกติการใช้ที่ดินภายในเมืองหนึ่ง ๆ จะเป็นไปตามสภาพปกติความเหมาะสม ซึ่งสามารถคาดการณ์ได้ไม่ว่าเมืองเหล่านั้นจะเล็กหรือใหญ่เพียงใด อัตราส่วนและความเข้มข้นในการใช้ที่ดินจะคงใกล้เคียงกันในแต่ละเมือง ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ อาจเกิดจากปัจจัยในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ซึ่งอาจมีดังนี้

1. การหวังเก็งกำไร โดยเจ้าของที่ดินหรือนายทุนอาจเก็งกำไรราคาที่ดินไว้สูงสุด ราคาที่ดินจึงเป็นเครื่องชี้บอกว่าที่ดินแปลงใดจะไปในลักษณะใด โดยผู้ที่เสนอราคาสูงสุดอาจจะได้ใช้ประโยชน์ในที่ดินแปลงนั้น

2. วัฒนธรรมทางการเมืองต่าง ๆ เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีมรดก

3. ระดับความหรูหราของสังคมและการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยทั่วไป

4. รสนิยม ความชอบ ค่านิยม ของเจ้าของที่ดินโดยทั่วไป

5. การควบคุมการใช้ที่ดิน โดยแบ่งเขตการใช้ที่ดินออกเป็นประเภทต่าง ๆ

ตามความเหมาะสมของเมือง

6. ลักษณะทางกายภาพของที่ดินในตำแหน่งที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ

2.3 ประเภทของเมืองที่เกี่ยวข้อง

จากลักษณะเมืองในตำแหน่งที่ตั้ง ที่มีสภาพภูมิประเทศที่สวยงาม หรืออาจจะ เป็นเมืองที่เติบโตมากับอารยธรรมอันเก่าแก่ ย่อมจะมีผลต่อการใช้ที่ดินและรูปแบบของเมือง ซึ่งเมืองลักษณะดังกล่าวอาจจะมีการใช้ที่ดินทั้งบริเวณหรือเฉพาะบางจุดที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว ซึ่งผลจากการพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับทำเลที่ตั้งของเมือง และความพิเศษของเมือง ย่อมส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจชุมชน ตามหลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่ว่า เมื่อมีการท่องเที่ยวภายในเมืองย่อมมีการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่งในระบบเศรษฐกิจ จะก่อให้เกิดการใช้จ่ายต่อ ๆ กันไปอีกหลายรอบ เพราะเมื่อมีการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง จะก่อให้เกิดรายได้แก่คนบางกลุ่มหรือกิจกรรมบางประเภท บุคคลหรือกิจกรรมที่ได้รับ รายได้นี้จะนำรายได้ส่วนหนึ่งใช้จ่ายต่อไป และก่อให้เกิดรายได้แก่บุคคลอื่นหรือกิจกรรมอื่น ๆ และมีการใช้จ่ายต่อกันไปเรื่อย ๆ เมื่อรวมการใช้จ่ายในรอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จะพบว่าผลทำให้เกิดรายได้ที่มีมูลค่าสูงกว่าการใช้จ่ายในครั้งแรกหลายเท่า หลักการดังกล่าวนี้เรียกกันในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ว่า "ผลของตัวที่ 1" (Multiplier Effect)

และเมื่อนิยามในเมืองในแง่การท่องเที่ยว อาจแบ่งเมืองตามสภาวะเด่นของเมืองออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ

- ก. เมืองธรรมชาติ แยกออกเป็นเมืองชายทะเลและเมืองภูเขา
- เมืองชายทะเล ได้แก่ เมืองที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล มีความสวยงามหรือมีความเป็นพิเศษ อันเนื่องมาจากชายหาด กิจกรรมทางน้ำ ทิวทัศน์ตามธรรมชาติ ปะการัง เมืองชายทะเลที่มีชื่อเสียงของไทย เช่น เมืองภูเก็ต เมืองพัทยา เป็นต้น
 - เมืองภูเขา ได้แก่ เมืองที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาหรือที่สูง มีความสวยงามเป็นพิเศษ จากสภาพภูมิประเทศ และอาจรวมถึงความพิเศษของสภาพอากาศด้วย เช่น เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองเชียงใหม่ เมืองพังงา เป็นต้น
- ข. เมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมืองที่เคยมีความสำคัญในอดีต เมืองที่มีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองในอดีต มีแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานต่อศาสนสถานที่สำคัญตั้งอยู่ เช่น เมืองอยุธยา เมืองสุโขทัย เมืองนครพนม เมืองนครปฐม เป็นต้น
- ค. เมืองศิลปวัฒนธรรมประเพณีกิจกรรม ได้แก่ เมืองที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ อันเนื่องมาจากศิลปะท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ในการพัฒนาเมืองเพื่อการท่องเที่ยวนั้น ควรพยายามรักษาลักษณะหรือคุณสมบัติเดิมของเมืองแต่ละเมืองนั้นเอาไว้ เพราะเอกลักษณ์ของเมืองนั้นเองคือสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวโดยตรง เมืองแต่ละประเภทจึงควรมีแนวทาง ในการพัฒนาแตกต่างกันออกไป กล่าวคือเมืองภูเก็ต ก็ควรพยายามคงรักษาความเป็นเมืองชายทะเลที่มีความพิเศษสวยงามของชายหาดและทิวทัศน์ธรรมชาติเอาไว้ ในขณะที่เมืองเชียงใหม่ ควรพัฒนาไปในทางที่คงความเป็นเมืองศิลปวัฒนธรรมของภาคเหนือ คงรักษาประเพณีอันดั้งเดิมเอาไว้ รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพราะสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้ โดยไม่จำเป็นต้องไปสร้างสิ่งดึงดูดใจขึ้นมาใหม่

นอกจากการแบ่งประเภทดังที่กล่าวแล้วนั้น เมืองยังจำแนกออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ตามหน้าที่และบทบาทของเมือง ที่มีต่อการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

ก. เมืองที่เป็นจุดหมายของการท่องเที่ยว มีลักษณะเป็นเมือง ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งคุณสมบัตินี้มีความสำคัญอย่างมากในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวโดยตรง

ข. เมืองที่เป็นเมืองบริการ เมืองประเภทนี้อาจจะมีหรือไม่มีแหล่งท่องเที่ยวเลยก็ได้ แต่จะอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นไม่สามารถรองรับ หรือให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้ทันที ลักษณะนี้จะทำให้เมืองมีหน้าที่เป็นส่วนบริการสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่โดยรอบ หรือใกล้เคียง เช่น เป็นแหล่งที่พักแหล่งที่รับประทานอาหาร หรือเป็นสถานที่ให้บริการความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

ค. เมืองที่เป็นจุดแวะพัก ในบางกรณีเราจะพบว่าเส้นทางรถท่องเที่ยวที่มีระยะไกล จำเป็นต้องมีจุดแวะพักระหว่างทางสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเมืองที่ทำหน้าที่นี้ จะอยู่ระหว่างจุดตั้งต้น กับจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวในระยะทางที่เหมาะสม เมืองลักษณะนี้อาจจะมีหรือไม่มีแหล่งท่องเที่ยวก็ได้ หน้าที่ของเมืองลักษณะนี้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่แวะพักในระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งจะคล้ายกับเมืองบริการ แต่นักท่องเที่ยวใช้เวลาน้อยกว่า ยกเว้นในกรณีที่เมืองที่เป็นจุดแวะพักมีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ด้วย ก็จะทำให้ นักท่องเที่ยวใช้เวลาในเมืองที่เป็นจุดแวะพักมากขึ้น

ง. เมืองที่เป็นทางผ่าน ในกรณีนี้เมืองจะมีลักษณะเป็นทางผ่าน ของการเที่ยวเท่านั้น อาจจะมีอยู่ในเส้นทางรถท่องเที่ยวหรือใกล้เคียงก็ได้ แต่ไม่มีแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวแวะเที่ยวชม ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากการที่เมืองนั้นไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีแรงดึงดูดมากพอหรือยังไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับการเที่ยวหรือการประชาสัมพันธ์ที่ดีพอ จึงทำให้นักท่องเที่ยวไม่รู้จักและไม่หยุดแวะเที่ยวชม

โดยทั่วไปแล้วเราจะพบว่า ลักษณะหรือบทบาทของเมืองที่มีต่อการท่องเที่ยว นั้นจะมีหลายลักษณะเป็นหลายบทบาทผสมกันไป ซึ่งจะมีผลต่อการวางนโยบาย แนวทาง และวิธีการในการพัฒนาเมือง ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว

2.4 แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ในเมือง

การจำแนกแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ภายในเมืองนั้น เป็นการแบ่งตามลักษณะเด่นของความน่าสนใจ และกิจกรรมที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นสำหรับการกำหนดตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในเมืองเพื่อการกำหนดเส้นทางนักท่องเที่ยวและเพื่อเป็นแนวทาง สำหรับการจัดรวมกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว ให้เกิดความน่าสนใจเพิ่มขึ้นเพราะในบางครั้งเราอาจละเลยของดีที่มีอยู่ โดยคาดไม่ถึงว่า จะเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสนใจ แหล่งท่องเที่ยวภายในเมืองอาจแบ่งออกได้เป็น 7 ประเภท ดังนี้

ก. ประเภทโบราณสถาน ได้แก่ พระราชวังสิ่งก่อสร้างและอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ปราสาท ป้อมปราการ เช่น พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม, พระที่นั่งอนันตสมาคม, เสาชิงช้า, ภูเขาทอง กรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังหมายความรวมถึง อนุสาวรีย์ต่าง ๆ ด้วย เช่น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา, อนุสาวรีย์วีรสตรี จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

ข. ประเภทศาสนสถาน ได้แก่ วัด โบสถ์ เจดีย์ ศูนย์กิจกรรมทางศาสนา เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ พระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นต้น

ค. ประเภทธรรมชาติ ได้แก่ ทะเล ชายหาด ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง ภูเขา ถ้ำ น้ำตก น้ำพุ น้ำร้อน ทะเลสาบ หนองบึง เช่น สะพานหิน จังหวัดภูเก็ต สวนสาธารณะริมแม่น้ำ เขารัง จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

ง. ประเภทศิลปวัฒนธรรมและการศึกษา ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์วิจัยหรืออำนวยการผลิตสินค้าประจําถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์วังสวนผักกาด พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ กรุงเทพฯ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งมหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน ซึ่งเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้าไปเยี่ยมชมด้วย

จ. ประเภทสถานเริงรมย์ ได้แก่ โรงละครและการแสดง ร้านอาหารที่มีชื่อเสียง ร้านขายของในศูนย์การค้าต่าง ๆ เช่น ไท่บาร์ชาร์ จังหวัดเชียงใหม่ หรืออาจจะเป็นย่านสำหรับกิจกรรมกลางคืน เช่น นิตยวงศ์ กรุงเทพฯ พัทยาใต้ เมืองพัทยา เป็นต้น

ฉ. ประเภทอุตสาหกรรมและหัตถกรรม อาจเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ทำเครื่องเงิน จักสาน ทอผ้า ทาร์ม ปั่นหม้อ ปั่นโอ่ง เช่น ย่านวัวลาย ซึ่งเป็นย่านทำเครื่องเงิน จังหวัดเชียงใหม่

ช. ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สนามกีฬา สวนสนุก เช่น สวนสัตว์ซาฟารี แคนเนรมิตร กรุงเทพฯ ลัดดาแลนด์ จังหวัดเชียงใหม่ หรือย่านท่องเที่ยวอันเกิดจากกิจกรรมของประชาชน เช่น ตลาดนัด สวนจตุจักร ตลาดต้นไม้เทเวศน์ กรุงเทพฯ

แหล่งท่องเที่ยวที่กล่าวข้างต้นทั้งหมดนี้ อาจเป็น "แหล่งท่องเที่ยวถาวร" คือเกิดมีกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดปีอย่างสม่ำเสมอ แต่อาจมีช่วงที่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นในวันหยุด วันเทศกาลนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ดังนั้นการจําการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกจะเป็นการจัดขึ้นเพื่อการใช้จ่ายตลอดทั้งปี อย่างไรก็ตาม มีแหล่งท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะวัน หรือเฉพาะช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งมักจะเป็นวันที่มีการเฉลิมฉลองทางศาสนา การประกวด การแข่งขันหรือการแสดงจึงเกิดเป็น "แหล่งท่องเที่ยวชั่วคราว" ขึ้นตามช่วงเวลา ตัวอย่างเช่น เทศกาลหุ่นฟางนก จังหวัดชัยนาท เทศกาลแห่ลั้งห้โต จังหวัดนครสวรรค์ การจําการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับแหล่งท่องเที่ยวชั่วคราวนี้ จึงมักจะเป็นชั่วคราวไปด้วย หรือควรเป็นการจัดสร้างขึ้นในลักษณะที่สามารถยืดหยุ่นการใช้จ่ายได้หลาย ๆ อย่าง ทั้งยังสามารถใช้ได้ในวันปกติธรรมดาด้วย

นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว 7 ประเภทข้างต้น อาจแบ่งจำแนกออกตามต้นกำเนิด หรือการเกิดแหล่งท่องเที่ยวเป็น 2 ลักษณะคือ

ก. แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม มนุษย์มิได้จัดทำขึ้นหรือจัดสร้างขึ้น มักจะ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ, ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการปรับปรุงเมืองหรือย่านเหล่านี้ จะต้องพัฒนาและอนุรักษ์ควบคู่กันไปในส่วนที่เหมาะสม เพื่อให้คงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าตลอดไป ผู้ที่นักท่องเที่ยวไปตามบริเวณธรรมชาติ ย่อมหวังที่จะเห็นบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติความสงบเงียบและการพักผ่อน การพัฒนาควรเป็นการเสริมสร้างความงามของสถานที่เหล่านั้นมากกว่าที่จะไปเสริมกิจกรรมประเภทสถานเริงรมย์

ข. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น อาจมีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาหรือการพักผ่อนหย่อนใจ แต่ก็ได้กลายเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทศูนย์การค้า สถานเริงรมย์ เป็นต้น หรือมนุษย์อาจจัดสร้างขึ้น โดยอาจมีจุดประสงค์เพื่อรองรับและให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เป็นการรวบรวมเอา กิจกรรม การแสดงหรือสิ่งที่น่าสนใจเข้ามาไว้ในที่แห่งเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการเข้าชม เช่น ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ไนท์บาร์ชา จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวแห่งต่าง ๆ เป็นต้น

2.5 จุดประสงค์ของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวนั้นเป็นความต้องการอย่างหนึ่งของคนที่เกิดขึ้นเมื่อมีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

ก. ความอยากหรืออยากเห็นในด้านต่าง ๆ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ ได้แก่ ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างไป ด้านการเมือง ด้านสังคม และบุคคล ด้านลักษณะพิเศษของธรรมชาติ ปราภฏการณ์ทางธรรมชาติ การได้รับรู้เรื่องราวที่แตกต่างไปจากที่ตนเคยรับรู้

ข. การพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อผ่อนคลายความเครียดจากภาระกิจประจำวัน ได้แก่ การเล่นกีฬาประเภทต่าง ๆ การเดินทางท่องเที่ยวตามแหล่งบริเวณที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ งานศิลป์และการดนตรีหรือความบันเทิงอย่างอื่น ๆ ซึ่งอาจรวมการท่องเที่ยวตามสวนสนุกสวนสัตว์ บาร์ ไนต์คลับ การจับจ่ายซื้อของไว้ด้วย เป็นต้น

ค. ความสนใจทางด้านศาสนาและไสยศาสตร์ ได้แก่ การจาริกแสวงบุญ การนมัสการศาสนสถานหรือเกจิอาจารย์ การท่องเที่ยวไปตามสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือศาสนา การประชุมรวมกลุ่ม รวมทั้งกิจกรรมทางศาสนา

ง. อาชีพและธุรกิจ ได้แก่ การเดินทางเพื่อสำรวจ ค้นคว้า การประชุม สัมมนา การท่องเที่ยว การศึกษา เปรียบเสมือนการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้
 จ. อื่น ๆ ได้แก่ การเยี่ยมชมอนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑ์ ซึ่งการเดินทางเพื่อ วัตถุประสงค์นี้มักจะเกิดขึ้นในช่วงวันหยุด วันเทศกาลต่าง ๆ และเป็นการพบปะเพื่อรวม กลุ่มกัน หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

การท่องเที่ยวนั้นเกิดขึ้นและดำเนินไป ตามธรรมชาติมาเป็นเวลานานแล้ว จนกระทั่ง ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีมนุษย์จัดสร้างขึ้นจนจัดได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมชนิดหนึ่ง (Tourist Industry) แต่แรกนั้นการท่องเที่ยวจะเป็นไปตามแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่โดย ธรรมชาติ ต่อมามีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงขั้นที่มนุษย์จัดสร้างแหล่งท่องเที่ยว หรือ ทัศนียภาพให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาเองเพื่อสนองกับความต้องการเช่น ประเทศสิงคโปร์ซึ่งเดิมเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในลักษณะของการจับจ่ายซื้อสินค้าปลอดภาษี ซึ่งมีราคาถูก แต่ปัจจุบัน นักท่องเที่ยวยังสามารถใช้เวลาท่องเที่ยวในสิงคโปร์ได้นานขึ้น จากการเข้าชมสวนสัตว์ขนาดใหญ่ สวนพฤกษศาสตร์ที่มีชื่อเสียง สวนนก เมืองอุตสาหกรรม พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ซึ่งล้วนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จัดสร้างขึ้นในภายหลังทั้งสิ้น

2.6 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

ในด้านพฤติกรรม อาจจำแนกนักท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และนักท่องเที่ยวชาวไทย

ข้อแตกต่างใหญ่ ๆ ก็คือนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมักมีความกระตือรือร้นใน การท่องเที่ยวมากกว่า สำหรับจุดประสงค์ในด้านการให้ความสันทัดใจต่อศิลปวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพราะเป็นเรื่องแปลกออกไปจากที่เคยพบเห็น มักสนใจใคร่รู้ในเรื่องราวของสิ่งที่ยัง และสนใจการซื้อของที่ระลึก ส่วนการท่องเที่ยวทางด้านการพักผ่อนแบบผ่อนคลายอย่าง แท้จริง และการท่องเที่ยวเพื่อความสนุก มักเป็นการท่องเที่ยวตามไนท์คลับ โดยมีกำลัง การใช้จ่ายค่อนข้างสูง นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความคาดหวังในเรื่องการกำหนด ที่ศทาง (Orientation) ของตัวเอง ความสะอาด ความสะดวกสบาย และเอกลักษณ์ มากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย

การแบ่งกลุ่มประเภทของนักท่องเที่ยว

การแบ่งกลุ่มประชากรของนักท่องเที่ยวอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ

คือ

- นักท่องเที่ยวที่มาโดยลำพัง ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มีได้ใช้บริการของบริษัทท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมักได้รับคำแนะนำ จากเอกสารการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเภทนี้ไม่คาดหวังในเรื่องความสะดวกสบายของการเดินทางและการเข้าชมนัก แต่คาดหวังในด้านการศึกษา มีความต้องการรู้ทิศทาง และตำแหน่งที่ตัวเองอยู่ค่อนข้างสูง

- นักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่ม ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่ใช้บริการของบริษัทท่องเที่ยว ต้องการการรวมกลุ่มและการได้การบอกเล่า ต้องการความสะดวกสบาย นักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มในลักษณะนี้มักทำความรบกวน กับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ หากมีการจัดเตรียมสถานที่ไม่ทัน

สำหรับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบันจะจำแนกได้เป็น

ก. การเข้าชมเมืองโดยรวม ได้แก่ การนั่งรถชมเมือง หรือเดินชมเมือง หรือใช้ยานพาหนะ เช่น รถม้า รถสามล้อ เป็นการสัญจรไปตามเส้นทางสายสำคัญของเมืองผ่านบริเวณสำคัญ ๆ ของเมือง ระหว่างทางอาจมีการบรรยายถึงประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การทำมาหากินของพลเมือง และสถานที่สำคัญของเมือง

ข. การเข้าชมสถานที่สำคัญและสถานที่ที่น่าสนใจ สถานที่ที่นักท่องเที่ยวสนใจมักเป็นสถาปัตยกรรมในเชิงวัฒนธรรม บ้านบุคคลสำคัญในอดีต พิพิธภัณฑ์ ส่วนในลักษณะพิเศษ โรงงานผลิตภัณฑพื้นเมือง การท่องเที่ยวลักษณะนี้ต้องมีการจัดเส้นทางเดินให้นักท่องเที่ยว โดยจัดขนาดให้เหมาะสมกับกลุ่ม พร้อมทั้งเตรียมบริเวณเพื่อความสะดวกกับผู้นำทางด้วย พร้อมทั้งมีมัคจัดให้มีของที่ระลึกขายในบริเวณ

ค. การขึ้นที่สูงเพื่อชมเมือง อาจเป็นหอศอย เจดีย์สูง เช่น ภูเขาทอง พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม หรือภูเขาที่อยู่ในเมือง เช่น เขารัง จังหวัดภูเก็ต ความสะดวกในการเข้าชมจะอยู่กับการจัดสถานที่ หรือจัดโปรแกรมในการเข้าชมสถานที่นั้น ๆ และรับกลุ่มนักท่องเที่ยวได้มากพอ และอาจจัดเป็นร้านอาหารหรือจุดชมเมืองในเวลาว่างก็ได้ด้วย

ง. การชมการละเล่นพื้นเมือง หรือขบวนในงานเทศกาล การจัดสถานที่น่า จะขึ้นอยู่กับรูปแบบและขนาดที่ต้องการของการละเล่น โดยการละเล่นนั้น ๆ อาจเป็นการจัดถาวรหรือจัดขึ้นเป็นครั้งคราวก็ได้ เช่น ในเทศกาลลอยกระทง เทศกาลประกวดผลไม้ เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลแข่งเรือ ซึ่งจัดให้มีขึ้นตามเมืองต่าง ๆ หรือเทศกาลที่จัดให้มีขึ้นเฉพาะที่ เช่น เทศกาลห่มฟ้ารงนก จังหวัดชัยนาท, เทศกาลแห่งสิ่งห้าโต จังหวัดนครสวรรค์, เทศกาลนบพระเล่นเพลง จังหวัดกำแพงเพชร, เทศกาลกินเจ จังหวัดภูเก็ต

จ. การจับจ่ายซื้อของ ส่วนใหญ่เป็นการซื้อของที่ระลึก ผลักดันพื้นเมืองต่าง ๆ อาจจัดรวมเป็นบริเวณขายอาหาร และจับจ่ายซื้อของไปด้วยกัน เช่น กลุ่มร้านค้า บริเวณก่อนเข้าถึงจังหวัดเพชรบุรี ในที่บazaar ของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ด. การนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การท่องเที่ยวลักษณะนี้มักเป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมที่กระทำ ได้แก่ การซื้ออุป-เทือนบูชา การไหว้พระปิดทอง การเลี้ยงเซียมซี การบริจาคเงิน การรณรงค์ การเก็บเงิน และมีกิจกรรมด้วยการจับจ่ายซื้อของ ที่อาจนำมาวางขายในบริเวณ

2.7 ปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว

จากการรวบรวมความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว และผู้นำทางท่องเที่ยวในเมืองต่าง ๆ พบว่า การท่องเที่ยวในเมืองปัจจุบัน นักท่องเที่ยวมักประสบปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

ก. ขาดการบอกทิศทาง ในบริเวณที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และส่วนบริการต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการบอกทิศทางที่ชัดเจน การบอกทิศทางนี้อาจเป็นในรูปแบบของป้ายบอกทางด้วยตัวอักษร ตัวรูปแผนที่ รูปภาพหรือการออกแบบสถานที่ให้สามารถสื่อสารเข้าถึงจุดต่าง ๆ ได้โดยง่าย การบอกทิศทางนี้เป็นส่วนสำคัญต่อนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวเหล่านี้มักมีปัญหาในการใช้ภาษาสอบถาม การบอกทิศทางจะเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่ม เพราะจะช่วยให้การบริการต่าง ๆ ได้รวดเร็ว มีความคล่องตัวในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้รวดเร็ว อย่างไรก็ตามในการที่มีป้ายในบางครั้งป้ายมากเกินไปจนทำให้ไม่เป็นระเบียบ ก็อาจทำให้เกิดความสับสนและครกรงรัง เกิดความไม่สวยงามแก่เมืองดังกล่าว การบอกทิศทางจึงควรมีการวางแผนโดยรวมว่าจุดใดควรใช้สื่ออย่างไรและจัดให้สิ่งนั้น ๆ อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม และมีปริมาณที่พอเหมาะไม่มากหรือน้อยเกินไป

ข. ขาดความสะดวกสบายในบริเวณ ในกิจกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องการสิ่งบริการอื่น ๆ ด้วย เช่น บริเวณที่มีรถคอยกลุ่ม สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่ม บริการด้านห้องน้ำ ห้องส้วม ซึ่งมักมีปริมาณไม่เพียงพอและมีสภาพไม่ดีพอ

ค. การที่เอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวนั้นถูกทำลาย ในบริเวณที่มีความสำคัญสำหรับการเข้าชม การปล่อยให้นักท่องเที่ยวเข้าชมได้ตามใจชอบ หรือผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวนั้นประพฤติได้ตามใจชอบ อาจเป็นการทำลายบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ไป เช่น วัด โบราณสถาน ซึ่งควรมีความเงียบสงบ บริเวณธรรมชาติ ควรเห็นธรรมชาติที่สวยงาม

ง. ความไม่สะดวกในการเข้าถึงจุดต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นเพราะสภาพถนนคับแคบเกินไป เกรงจะเกิดอันตราย

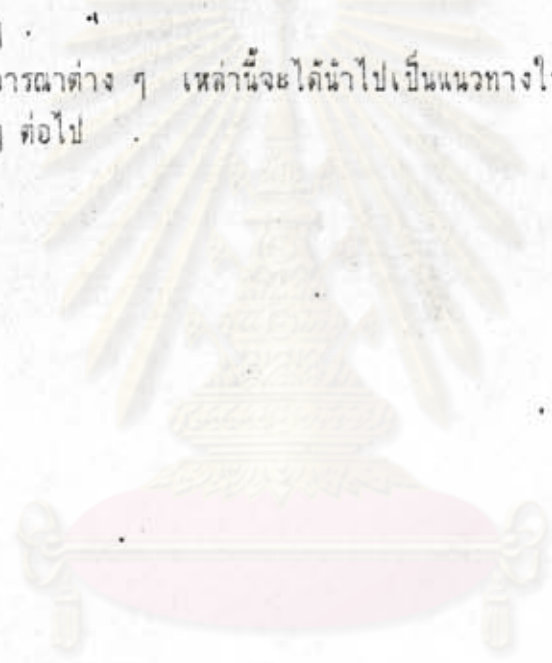
จ. มีความแออัด หรือขาดการระบายอากาศที่ดี ความแออัดมักเกิดจากการที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในสถานที่เกินกว่าสถานที่นั้น ๆ จะรับได้ ซึ่งนำไปสู่ความหงุดหงิด ความไม่สบายกาย และความไม่สบายใจ

ด. ขาดความต่อเนื่องของเส้นทาง สำหรับบางบริเวณการเดินทางชมตามสถานที่สำคัญ ๆ ที่มีความน่าสนใจแต่ไม่อาจกระทำได้ เนื่องจากไม่มีทางเดินต่อเนื่องหรือขาดวิถีแคบเกินไป อาจเกิดอันตรายจากยวดยาน

ข. สถานอากาศร้อน และมีฝุ่นมาก เสียงดังหนวกหูจากยวดยาน

ข. ขาดกิจกรรมในเวลาว่างกลางคืน ในบางเมืองนักท่องเที่ยวจำเป็นต้องอยู่ในที่พัก ทั้งที่ต้องการออกไปสัมผัสชีวิตชาวเมืองหรือกิจกรรมในเวลาว่างกลางคืน ไม่จำเป็นต้องเป็นบาร์หรือไนท์คลับ แต่อาจหมายถึงตลาดร้านค้าที่เปิดในเวลาว่างกลางคืน หรือการแสดงวัฒนธรรมต่าง ๆ .

ข้อพิจารณาต่าง ๆ เหล่านี้จะได้นำไปเป็นแนวทางในการเสนอการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย